

המנורה

סמל

יהודי

ראשון

מנורת המשכן והמקדש היא מכלי הקודש העיקריים, לצד השולחן ומזבח הקטורת
 "וַיִּתֵּן אֶת-הַשְּׁלֶחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד, עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן צִפְּנָהּ, מִחוּצָה, לַפָּרֹכֶת. כַּג וַיַּעַרְךָ עָלָיו עֵרֹךְ לֶחֶם, לִפְנֵי יְהוָה--בֹּקֶר
 צֹהַר יְהוָה, אֶת-מִשְׁהָ. כַּד וַיִּשֶׂם אֶת-הַמִּנְרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד, נֹכַח הַשְּׁלֶחָן, עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן, נֹגֶבָהּ. כֹּה וַיַּעַל
 הַנֵּר, לִפְנֵי יְהוָה--בְּאֹשֶׁר צֹהַר יְהוָה, אֶת-מִשְׁהָ. כַּו וַיִּשֶׂם אֶת-מִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב, בְּאֹהֶל מוֹעֵד, לִפְנֵי, הַפָּרֹכֶת. כ
 וַיִּקְטֹר עָלָיו, קֹטֶרֶת סַמִּים--בְּאֹשֶׁר צֹהַר יְהוָה, אֶת-מִשְׁהָ". (שמות מ, כב-כו)

המנורה הקדומה ביותר המצוירת על קלף בעלה זהב בכתב יד של חומש מפוסטאט? משנת 929 (לניגוד)

המנורה נקראת גם:

נר " וַיַּעַל הַנֵּרֹת, לִפְנֵי יְהוָה" (שמות מ, כה)
המנורה הטהורה "וְאֵת-הַמִּנְרָה הַטְהָרָה, וְאֵת-כָּל-
כֵּלֶיהָ" (שמות לא, ח)
[רש"י: הַטְהָרָה- על שם זהב טהור (מנחות כט)]

מנורת המאור "וְאֵת-מִנְרַת הַמָּאֹר וְאֵת-כֵּלֶיהָ
וְאֵת-גִּרְתֵּיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאֹר" (שמות לה, יד)

עליה ניצבו הנרות המכונים **נרות המערכה**
מונח המבטא הדלקת הנרות או סידורם במנורה
"אֵת-הַמִּנְרָה הַטְהָרָה אֶת-גִּרְתֵּיהָ, גִּרְתַּת הַמַּעֲרָכָה--
וְאֵת-כָּל-כֵּלֶיהָ; וְאֵת, שֶׁמֶן הַמָּאֹר". (שמות לט, לז)
[רמב"ן : אֶת-גִּרְתֵּיהָ, גִּרְתַּת הַמַּעֲרָכָה- יתכן שדרך
המנורות להיות בהן נרות לגוי או להרבות בהן אור
לפרקים, ואין כן במנורת הקדש כי לא היו בה רק
שבעת הנרות, ועל כן פירש נרות המערכה, כי הן
אשר יערוך אותן בין הערבים]

מנורת המשכן הייתה של שבעה קנים: קנה מרכזי (הוא עיקרה של המנורה- "**המנורה**" סתם), ששה קנים היוצאים ממנו שלושה בכל צד, וירך כנראה הבסיס שלא נזכרת צורתו. כל קנה היה מקושט ב"שלושה גביעים משוקדים" היינו גביעים בדמות תפוחת השקד, ו"כפתור ופרח". במוצאם המשותף של שלושת זוגות הקנים, בקנה האמצעי, היה כפתור וכן הייתה המנורה (היינו הקנה האמצעי) מקושטת ב"ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה". המנורה נעשתה מ"כזר זהב טהור", משקל שכללגם את החומר לנרות ולכלי השרת שלה, המלקחים והמחתות (אך, כנראה לא את 'כלי שמנה') "וּלְקַחוּ בָּגֵד תְּכֵלֶת, וְכִסּוּ אֶת-מִנְרַת הַמָּאֹר וְאֶת-נֵרְתֶיהָ, וְאֶת-מִלְקָחֶיהָ, וְאֶת-מִחְתֵּיתֶיהָ; וְאֵת כָּל-כְּלֵי שְׁמֹנֶה, אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ-לָהּ בָּהֶם". (במדבר ד, ט)

המנורה הייתה כולה 'מקשה אחת' היינו מגולפת מתוך נתר זהב, לא יצוקה ולא מחוברת מחלקים שונים בגלל מעשה האומנות המסובך שלה, הראה ה' למשה את תבניתה המדויקת בהר סיני.

"ועשית מנרת זהב טהור מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו. לב וששה קנים יצאים מצדיה שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני. לג שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח כן לששת הקנים היצאים מן-המנרה. לד ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתוריה ופרחיה. לה וכפתור תחת שני הקנים ממנה וכפתור תחת שני הקנים ממנה וכפתור תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים מן-המנרה. לו כפתוריהם וקנתם ממנה יהיו כלה מקשה אחת זהב טהור. לז ועשית את-נרתיה שבעה והעלה את-נרתיה והאיר על-עבר פניה. לח ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור. לט כפר זהב טהור יעשה אתה את כל-הכלים האלה. מ וראה ועשה בתבניתם אשר-אתה מראה בחר." (שמות כה, לא-לט)

שארין כיוון וגבוהין עד לעולה זה הריב כגד חכה ווערט הלחם ונפיל פיעולן זו למשה נזד ורשתי הקנים שבין לחם לחם פועלן על איותן פיי שלא יכבד הושן הלחם העליונה על התחתונה וישכר השוויכות. פ. עיוות מהכל. אבל לשון חקיות אינו יודע וידע עמל על לשון כעצמן ויש יונד קשוחו ילול סעפן שומקשין יונד ונחדיקין יונד שליו ישכר יונד הקנים שומקשין יונד הלחם שליו יתעפש יוכל יונקול שומקשין ונחדיקין כרכרי האור חקיות הם סעפין. יושר יסך כהן יושר יססה כהן ועל יונד אשר יסך כהן שהיו עליו כוז סכר וכן כקום יונד היו יונד וזהו יסך והשך. לשון סכר וכסוף הם. לחם הפנים שהיו לו פנים כוז ס ונעין הלחם וכסר ונעטתו מפירש כחומר יולה סהנים. מקשה תעשה ונעטת חליות. לא יעשה יונד קשה ונחדיק יושרים יושרים נאחר כך הערומים שקורין לו שורדיק בלע. יולא כלה כזה נחדיקה אחת ונחדיק נאחרת כלי האומנות ונעטת הקנים יולד ואילך. תעשה הנותרה נחדיק

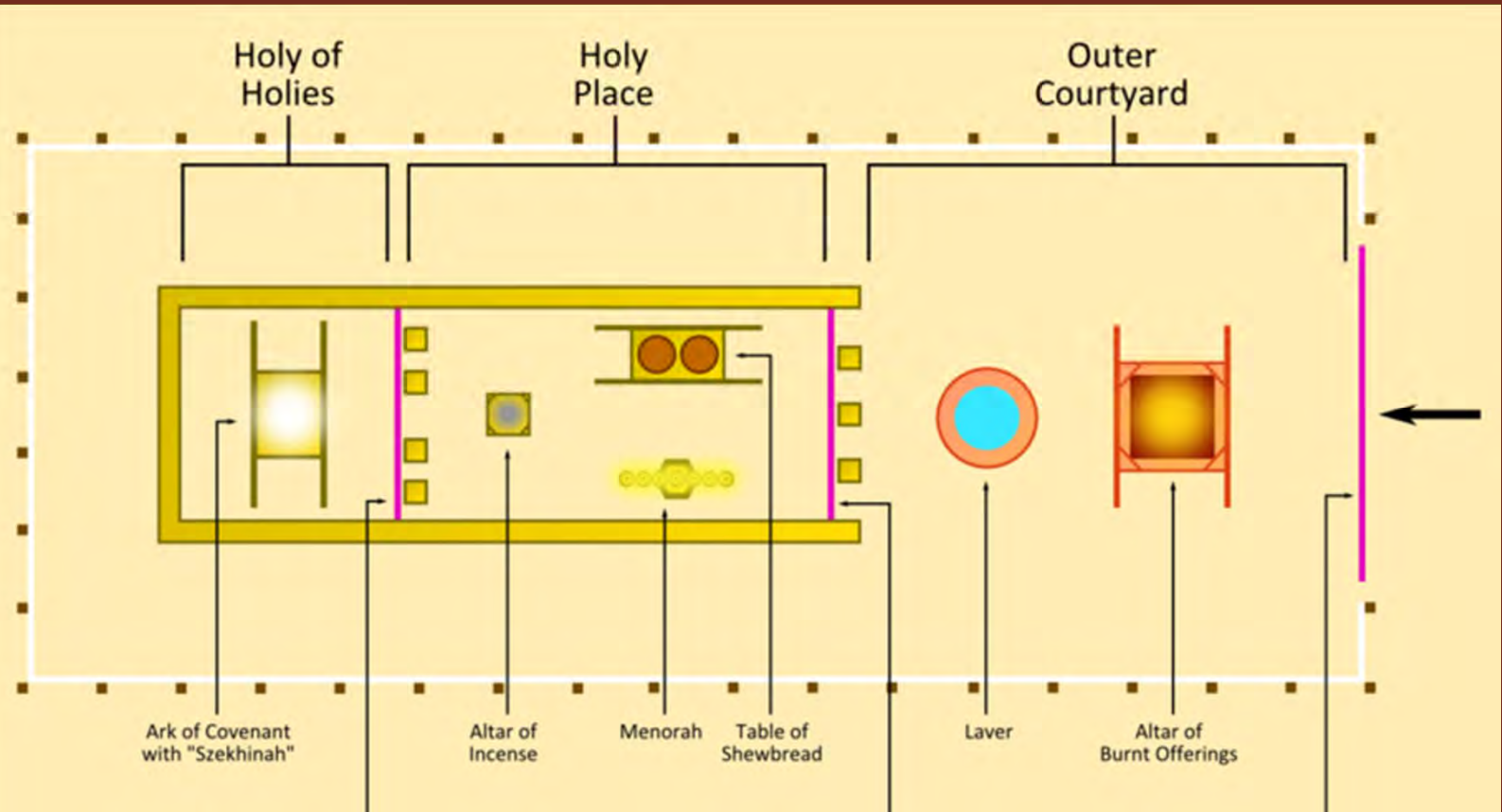

המנורה הוצבה בקודש 'על צלע המשכן תימנה' נוכח השולחן, כך שנרותיה נצבו בשורה בין מזרח למערב. מידות המנורה לא צוינו במקרא.

"וְעִשִּׂיתָ פְּרֹכֶת, תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי--וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר; מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ, כְּרִבִּים. לֵב וְנִתְתָּה אֹתָהּ, עַל אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שֹׁטִים, מִצָּפִים זָהָב, וְזֵיהֶם זָהָב--עַל-אַרְבָּעָה, אֲדָנִי-כֶסֶף. לֵג וְנִתְתָּה אֹת-הַפְּרֹכֶת, תַּחַת הַקְּרָסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפְּרֹכֶת, אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת; וְהִבְדִּילָה הַפְּרֹכֶת, לָכֶם, בֵּין הַקֹּדֶשׁ, וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים. לֵד וְנִתְתָּה אֹת-הַכְּפֹרֶת, עַל, אֲרוֹן הָעֵדוּת--בְּקֹדֶשׁ, הַקֹּדֶשִׁים. לָהּ וְשִׁמֹּתָ אֹת-הַשֻּׁלְחָן, מִחוּץ לַפְּרֹכֶת, וְאֶת-הַמִּנְרָה נִכַּח הַשֻּׁלְחָן עַל צִלְע הַמִּשְׁכָּן תִּימָנָה; וְהַשֻּׁלְחָן--תִּתֵּן, עַל-צִלְע צָפוֹן" (שמות כו, לא-לה).

השמן למאור היה בעל איכות מעולה:
"שמן זית זך כתיית" "ואתה תעוה את-בני ישראל,
ויקחו אליך שמן זית זך כתיית--למאור: להעלות נר,
תמיד. כא באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על-העדת,
יערף אתו אהרן ובניו מערב עד-בקר--לפני
יהוה: חקת עולם לדורתם, מאת בני ישראל" (שמות כז,
כ-כא).

על הדלקת המנורה נאמר:
"ועשית את-נרותיה, שבעה; והעלה, את-נרותיה,
והאיר, על-עבר פניה". (שמות כה, לו)
"בהעלתה, את-הנר, אל-מול פני המנורה, יאירו
שבעת הנרות". (במדבר ח, ב)

אהרון ובניו נצטוו 'להעלות נר תמיד' ולערכו
'מערב עד בוקר'
"עו את-בני ישראל, ויקחו אליך שמן זית זך כתיית--
למאור: להעלות נר, תמיד. ג מחוץ לפרכת העדת
באהל מועד, יערף אתו אהרן מערב עד-בקר לפני
יהוה--תמיד: חקת עולם, לדורותיכם. ד על המנורה
הטהרה, יערף את-הנרות, לפני יהוה, תמיד" (ויקרא כה,
ב-ד). ההדלקה נעשתה בין ערבים, ובבוקר היו
'מיטיבים' את הנרות, היו מנקים את ביזכי השמן
ומכינים את המנורה להדלקה הבאה
"והקטיר עליו אהרן, קטרת סמים; בבקר בבקר,
בהיטיבו את-הנר--קטירנה. ח ובהעלת אהרן את-
הנר בין הערבים, קטירנה--קטרת תמיד לפני יהוה,

זאת צורת המנורה הטהורה

מנורת המשכן הועברה על ידי שלמה המלך למקדש
בין 'כל כלי הקודש' "וַיַּעֲלוּ אֶת-אֲרוֹן יְהוָה, וְאֶת-אֹהֶל
מוֹעֵד, וְאֶת-כָּל-כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ, אֲשֶׁר בָּאֹהֶל; וַיַּעֲלוּ אֹתָם,
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם" (מלכים א', ח, ד)

אולם, שלמה הוסיף ועשה עשר מנורות זהב והעמידן
בהיכל, 'חמש מימין וחמש משמאל', כנראה למנורת
המשכן, אך סדר הצבתן אינו ברור.

"וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה--אֶת כָּל-הַכֵּלִים, אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה וְאֶת-
הַמְּנוֹרוֹת חֲמֵשׁ מִיְּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמָאוּל, לִפְנֵי הַדְּבִיר--זָהָב
סָגוּר; וְהַפָּרָח וְהַנֶּגֶז וְהַמִּלֻּקְחִים, זָהָב. (מלכים א', ז, מו-מט)
וַיַּעַשׂ אֶת-מְנוֹרוֹת הַזָּהָב, עֶשֶׂר--כְּמִשְׁפָּטָם; וַיִּתֵּן, בַּהֵיכָל,
חֲמֵשׁ מִיְּמִין, וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמָאוּל" (דברי הימים ב', ד, ז)

את משקל הזהב שלהן סיפק דוד לשלמה עם
תוכניות המקדש "וַיִּתֵּן דָּוִיד לְשְׁלֹמֹה בְנוֹ אֶת-תְּבִנַּת
הָאוֹלָם וְאֶת-בְּתִיו וּגְזָזָיו וְעֲלִיתָיו, וְחֲדָרָיו הַפְּנִימִים--וּבֵית
הַכְּפֹרֶת... וְלִכְל-כְּלֵי, עֲבוֹדַת בֵּית-יְהוָה. יָד לְזָהָב בְּמִשְׁקַל
לְזָהָב... וּמִשְׁקַל לַמְּנוֹרוֹת הַזָּהָב, וְנִרְתִּיהֶם זָהָב, בְּמִשְׁקַל--
מְנוֹרָה וּמְנוֹרָה, וְנִרְתִּיהָ; וְלַמְּנוֹרוֹת הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקַל לַמְּנוֹרָה
וְנִרְתִּיהָ, כַּעֲבוֹדַת מְנוֹרָה וּמְנוֹרָה" (דברי הימים א, כח, יא-יד).

מסתבר שמנורות אלה היו זהות למנורת המשכן.
הדבר נרמז בציון ה"פרח" "וְאֶת-הַמְּנוֹרוֹת חֲמֵשׁ מִיְּמִין
וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמָאוּל, לִפְנֵי הַדְּבִיר--זָהָב סָגוּר; וְהַפָּרָח וְהַנֶּגֶז
וְהַמִּלֻּקְחִים, זָהָב". (מלכים א', ז, מט) ובהדגשה "כמשפטים"
"וַיַּעַשׂ אֶת-מְנוֹרוֹת הַזָּהָב, עֶשֶׂר--כְּמִשְׁפָּטָם; וַיִּתֵּן, בַּהֵיכָל,
חֲמֵשׁ מִיְּמִין, וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמָאוּל" (דברי הימים ב', ד, ז)

כך היו במקדש מנורות מכסף ואחת את הסומך עובר

זה סדרת די טעה בילאן יעו

קטן הוא מספרן של מגזרות הנייר הידועות לנו, שמוצאן בצפון אפריקה. מגזרות אלה נקראות מנורה על שם מנורת שבעת הקנים, המופיעה תמיד במרכזן. סגנון מזרחי ועשיר בעיטורי ערבסקות. הרקע, בכל המגזרות הללו, הוא עלים של ניירות מתכתיים דקים, בגוונים עזים, שהם מסוג הניירות המשמשים לעטיפת ממתקים. חלק מן המנורות היו תלויות על קיר בית הכנסת, ונתרמו ככל הנראה על ידי אנשים שידם לא השיגה להביא תרומה יקרה יותר. במרכז מנורה זו מבנה בעל שלוש קשתות. בתוך הקשת המרכזית מעוצבת מנורה, כשעל כל אחד מקניה מצוי פסוק ממזמור ס"ז בתהלים, המקובל בקמיעות מזרחיים. על בסיס המנורה מצויים שני כדים בסגנון מזרחי.

המנורות קוצצו , עם יתר הכלים, כאשר בזז נבוכדנצר את המקדש "וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל עַל-הָעִיר וְעַבְדֵי
עָלֶיהָ.... וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת-כָּל-אוֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּקְצֹץ אֶת-כָּל-כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל
בְּהִיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה. " (מלכים ב, כד, יא-יג)
ונלקחו לבבל בעת החורבן "ובחדש החמישי, בעשור לחדש...בא, נבוזראדן רב-טבחים... וַיִּשְׂרֹף אֶת-בֵּית-יְהוָה, וְאֶת-
הַמֶּלֶךְ ... וְאֶת-הַסָּפִים וְאֶת-הַמַּחֲתוֹת וְאֶת-הַמְּזֻרְקוֹת וְאֶת-הַסִּירוֹת וְאֶת-הַמְּנֻרוֹת, וְאֶת-הַכַּפֹּת וְאֶת-הַמְּנִקִּיּוֹת, אֲשֶׁר זָהָב
וְאֲשֶׁר-כֶּסֶף כֶּסֶף--לָקַח, רַב-טַבָּחִים. (ירמיהו, נב, יב-יט)

מרכזיותה של המנורה בפולחן מודגשת בתוכחתו של אביה לירבעם " וַיִּקֶם אָבִיהָ, מַעַל לָהָר עֲמֹרִים, אֲשֶׁר בְּהָר אֲפֹרִים; וַיֹּאמֶר, שְׁמַעוּנִי יִרְבֻּעַם וְכָל-יִשְׂרָאֵל. הֲלֹא לָכֶם, לַדַּעַת, כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נָתַן מַמְלָכָה לְדָוִיד עַל-יִשְׂרָאֵל, לְעוֹלָם: לוֹ וּלְבָנָיו, בְּרִית מֶלֶךְ... וְאַנְחֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, וְלֹא עֲזָבָנוּ; וְכֹהֲנִים מְשֻׁרְתִּים לַיהוָה, בְּנֵי אַהֲרֹן, וְהַלֹּוִיִּם, בַּמִּלְאכָה. וּמִקְטָרִים לַיהוָה עֹלֹת בַּבֶּקֶר-בַּבֶּקֶר וּבָעֶרֶב-בָּעֶרֶב וּקְטֹרֶת-סַמִּים וּמַעֲרֹכֶת לֶחֶם עַל-הַשֶּׁלֶחַן הַשְּׁהוּר, וּמִנְחֹת הַזֶּהָב וְנִרְתִּיחָ לְבָעֵר בָּעֶרֶב בָּעֶרֶב--כִּי-שָׁמְרִים אֲנֵחֵנוּ, אֶת-מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ; וְאַתֶּם, עֲזַבְתֶּם אֹתוֹ. " (דברי הימים ב, יג, ד-יא)

ובנאומו של חזקיהו בפני הכהנים והלוויים " יִחְזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ... וַיַּעַשׂ חִישָׁר, בְּעֵינֵי יְהוָה: כָּכָל אֲשֶׁר-עָשָׂה, דָּוִיד אָבִיו. הוּא בִשְׁנֵה הָרִאשׁוֹנָה לְמַלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, פָּתַח אֶת-דִּלְתוֹת בֵּית-יְהוָה--וַיִּחְזַקְם. וַיָּבֵא אֶת-הַכֹּהֲנִים, וְאֶת-הַלֹּוִיִּם; וַיֹּאמֶר לָהֶם... כִּי-מַעַלּוֹ אֲבִיתֵנוּ, וַעֲשׂוּ הַדָּע בְּעֵינֵי יְהוָה-אֱלֹהֵינוּ--וַיַּעֲזְבֵהוּ; וַיִּסְבּוּ פָנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן יְהוָה, וַיִּתְּנוּ-עֹרֶף. גַּם סָגְרוּ דִּלְתוֹת הָאוֹלָם, וַיִּכְבּוּ אֶת-הַנִּרְזוֹת, וּקְטֹרֶת, לֹא הִקְטִירוּ; וְעֹלָה לֹא-הָעִלוּ בַּקֹּדֶשׁ, לְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. " (דברי הימים ב, כט, א-ז)

Full-page miniature of the Menorah, surrounded by foliate scrolls inhabited by hybrids

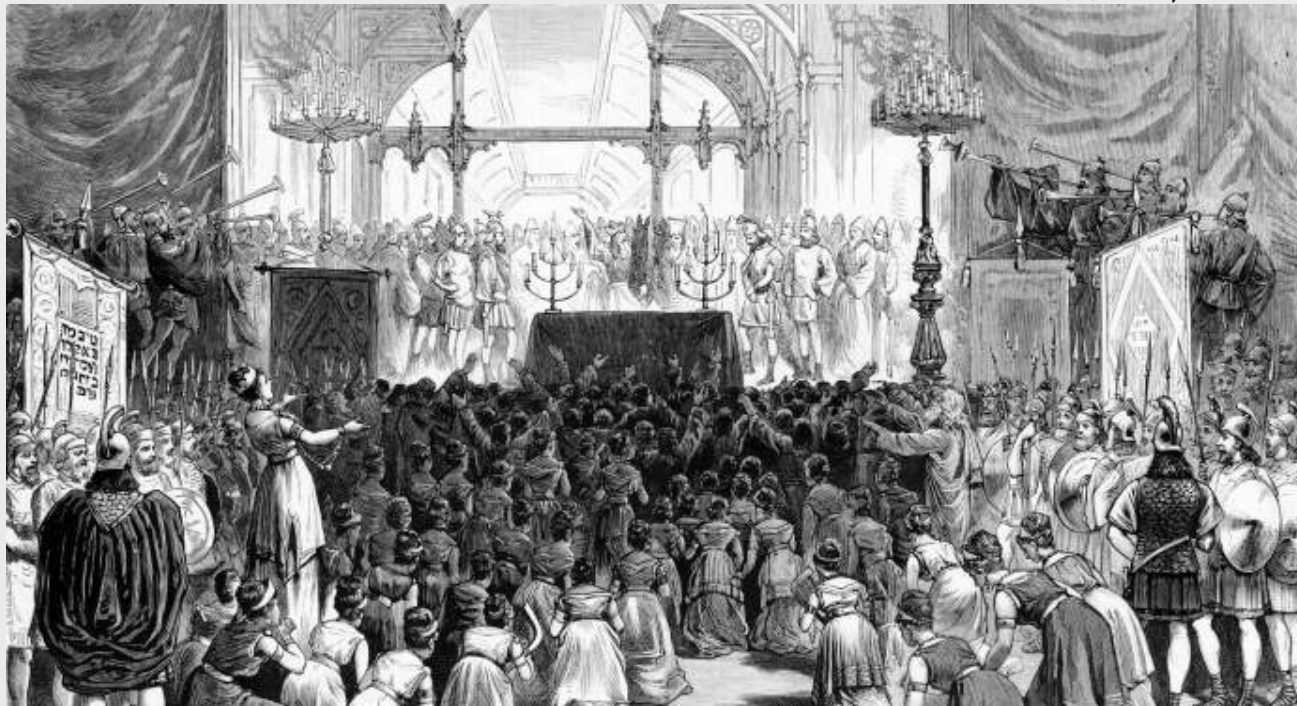

עם הקמת בית המקדש השני נעשתה,
כנראה על ידי זרובבל, מנורה חדשה.
(שכן בין כלי בית ה' אשר החזיר כורש
לששבצר הנשיא ליהודה, לא נזכרת מנורה).

אנטיוכוס הרביעי שדד את המנורה ב169 לפסה"נ "ויהי אחרי שובו מהכות את מצרים, בשנת שלוש וארבעים ויעל על ישראל למלחמה, ויבוא בחיל כבד ועצום ירושלימה. (כג) ויבוא בעזות מצח אל הקודש פנימה, ויקח את מז הזהב ואת המנורה ואת כל כליה, ואת שולחן הפנים ואת קערותיו ואת כפותיו, ואת המזרקות ואת פרוכת המסך ואת הכותרות, וכל עדי הזהב אשר לפני ההיכל, ויקצץ אותם. (כד) וייקח גם את הכסף ואת הזהב וכל כלי המדה וכל או תמונן אשר מצא, וייקחם ויעבירם אל ארצו" (חשמונאים א, א).

החשמונאים התקינו מנורה חדשה במקומה "וידבר יהודה ואחיו אל העם לאמור. (לו) הן האויב ניגף לפנינו, ועתה נעלה וטיהרנו את מקדש ה'... (מח) ויחדשו את כל כלי הקודש, וישימו את המנורה אל ההיכל ואת מזבח הקטורת ו שולחן הפנים. (מט) וישימו את הקטורת על המזבח, ועל המנורה העלו את נרותיה להאיר במקדש". (חשמונאים א, ד) " ורוח ה' צלחח על יהודה המכבי ועל אנשיו, וילכדו את העיר ואת המקדש... ויהי אחרי טהרם את הבית, ויעשו מז חדש, ויוציאו אש מן האבנים אשר ליקטו, ויקריבו את קורבנם לה' מקץ שנתיים ימים. (ד) ויקטירו ויערכו את הנרות את לחם הפנים על שולחן ה'. (ה) ". (חשמונאים ב, י)

אולי עשה הורדוס גם הוא מנורה. לא ברור איזו מנורה הובלה בתהלוכת הניצחון ברומא. אספסיאנוס את המנורה בהיכל אלת השלום איריני "ומכל השלל נפלאו ביותר הכלים אשר לוקחו בבית המקדש בירוש שולחן הזהב, אשר היה משקלו הרבה ככרים, והמנורה העשויה גם היא זהב טהור. ואמנם שנתה מלאכת המנו הזאת מדרך כל המנורות אשר בדינו. כי מן הבסיס התרומם הגזע (העמוד, הירך) בתווך, וממנו נטשו ענפים ז אשר דמו בצורתם לקלשון שלוש השנים ובראש כל קנה מלמעלה נר נחושת. וכמאסף לכל השלל עבר ספר תו היהודים" (תולדות מלחמת היהודים עם הרומאים / יוסף בן מתתיהו ז, ה בתרגומו של ד"ר י.ג. שמחוני)

דברים העשויין וגנוזין אלו הן: אהל מועד וכלים שבו וארון ושברי לוחות וצנצנת המן והמטה צלוחית של ש המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ובגדי כהונה ובגדי כהן משיח אבל מכתשת של בית אבטינס שלחן ו פרוכת וציץ עדיין מונחין ברומי (אבות דרבי נתן מא, יב)

לפי פרוקופיוס מקיסריה (המאה ה-IV), נישאו אוצרות היהודים במסע הניצחון של בליסריוס בקושטא, לאחר נצחונו על הוונדאלים, שבשעתם לקחום לקרת חדשת, לאחר שבזזו את רומא ב-455. הוא מוסיף כי יוסטיניאנוס הפקידם בירושלים באחת הכנסיות.

לפי מקורות אחרים נשתמרה המנורה בקושטא עד 1204, ואבדה עם כיבוש העיר בידי הצלבנים

לפי יוסף בן מתתיהו הייתה מנורת המשכן
עשויה כפתורים, פרחים, רימונים וגביעים,
בסך הכל שבעים. המנורה עמדה
באלכסון והנרות הביטו לצד מזרח-דרום
(קדמוניות היהודים ג, ו, ז). שלושה נרות
(כנראה שני המזרחיים והמערבי) דלקו כל
היום, ויתרם הודלקו בערב. לדבריו הכניס
יהודה המכבי למקדש מנורת זהב חדשה,
ובכ"ה בכסלו הדליקו בה (קדמוניות
היהודים יב, ז, ו). מנורת ההיכל של ימי
יוסף הייתה אחד הכלים הנפלאים "אשר
יצא שמם לתהילה בקרב כל באי
עולם" "הנרות רמזו לשבעת הכוכבים
הנבוכים (הפלנטים) כי זה היה מספר
הקנים היוצאים מן המנורה" (מלחמת
היהודים ברומאים ה, ה, ה). בשילהי המצור
"יצא ישוע בן תבותי, אחד הכוהנים,
לאחר שקיבל מקיסר הבטחה
בשבועה כי יחוס על חייו אם ימסור
[לידיו] אחדים מכלי הקודש היקרים,
ומקיר ההיכל [הוציא ו]מסר שתי
מנורות הדומות לאלה הנמצאות
בתוך ההיכל, וכן שולחנות, קנקנים
ופנכות, כולם עשויים זהב טהור
וכבדים מאד" (מלחמת היהודים ברומאים
נ. ג.)

המנורה שבקשת טיטוס היא היחידה המתיימרת לתאר את מנורת המקדש. במחציתה העליונה שבעה קוים ובהם גביעים, כפתורים ופרחים. בהמשך הקנה האמצעי, למטה, קישוטי זרים אגודים במחרוזות פנינים. ניצב על בסיס בדמות שדה של שני משטחים, בעלי שש או שמונה דפנות, זה למטה מזה, ועליהן תבל חיות וצמחים. חלקה העליון נראה תואם את התיאור במקרא ואצל יוסף בן מתתיהו, ובפרטים שונים מש השפעה פרסית והלניסטית. אפשר, איפוא, ליחסה לתקופת החשמונאים. לעומת זאת, צורת הבסיס עונה בסתירה לתיאורים מימי הבית השני ולדברי חז"ל.

יש להזכיר במיוחד מטבע של מתתיהו אנטיגונוס ורישום אמנותי על קיר בית מתקופת הורדוס (ברובע ה בעיר העתיקה), שבו ניצבת מנורה על חצובה משולשת, כנראה עם שלוש רגלים.

גם במימצא הארכיאולוגי מהתקופה שלאחר
 החורבן ניצבת המנורה תמיד על שלוש רגלים:
 פסיפסי בתי הכנסת, ציורי דורה אירופוס,
 גילופי בית שערם, ועוד

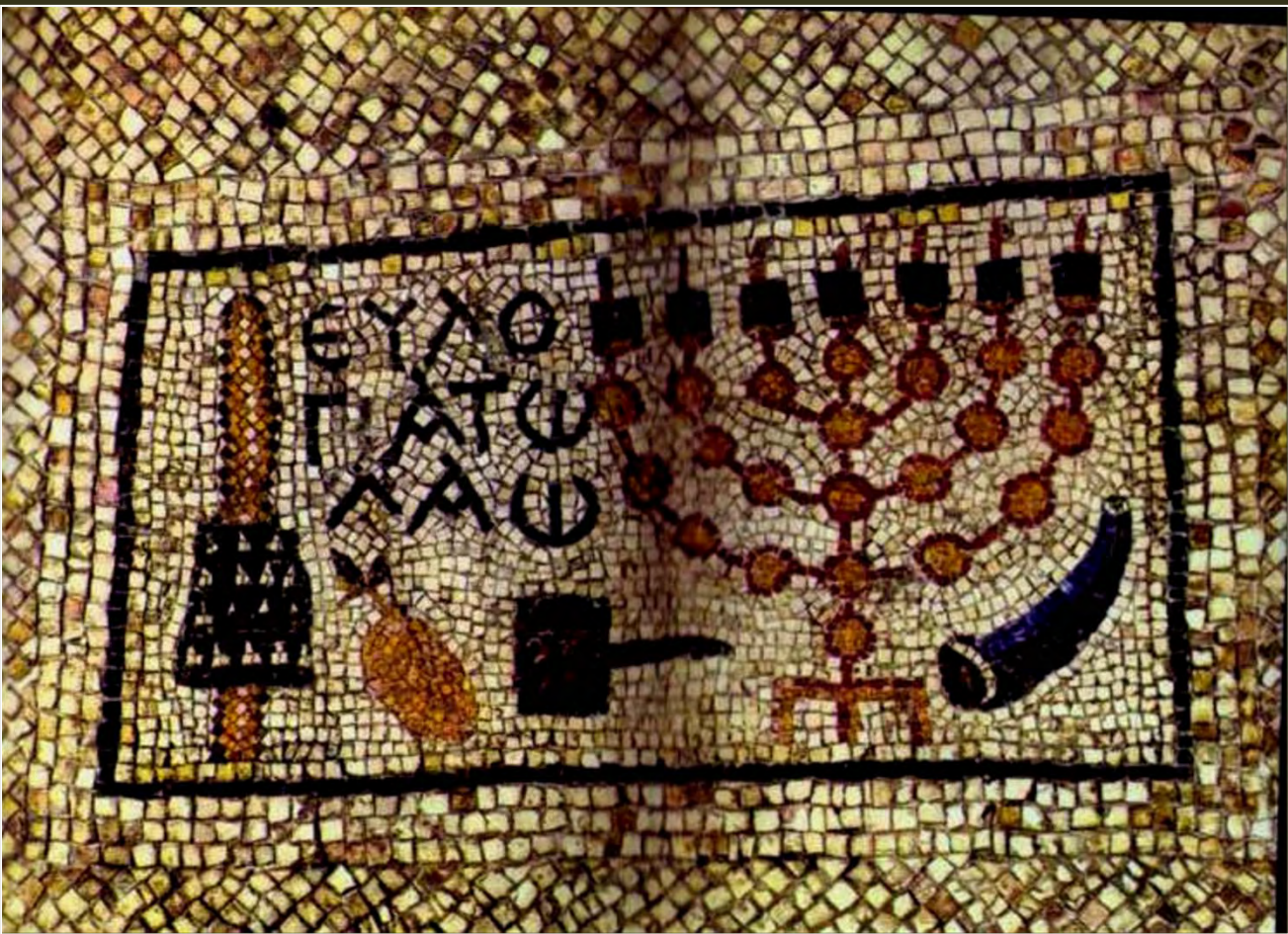

רצפת בית הכנסת בחולדה, המאה הששית. בכתובת היוונית 'התפלל על עמך'

mp with menorah.

Fourth-century oil lamp with a menorah from

מערות הקבורה בבית שערין המאה

תבליט מנורה מבולת מאום קייס (גדרה העתיקה), ירדן

הספק באותנטיות של בסיס המנורה
בקשת טיטוס מתחזק גם מהציורים
שעליו. נראית ההשערה שרגלי המנורה
נשברו בעת מסעה לרומא, ואמנים
רומיים התקינו לה בסיס בסיגנון רומי.
ייתכן גם שהמנורה שבקשת טיטוס היא
אחת ממנורות המקדש, אך לא המנורה
שבהיכל.

לפי חז"ל (המקור העיקרי: מנחות כח, ע"ב ; צח, ע"ב) " מנורה הייתה באה מן העשת [=חומר גלם בל מעובד] מן הזהב. עשאה של כסף כשרה, של בעץ [אבץ] ושל אבן ושל גיסטרון [=בדיל] –רבי פוסל ור' יוסי ב"ר יהודה מכשיר ; של עץ ושל עצם ושל זכוכית- דברי הכל פסולה". "עשאה מן הגרוטאות [של זהב]- פסולה" (תוספתא מנחות א, יח). גביעים, כפתורים ופרחים נדרשו רק במנורת זהב. הגביעים היו "כמין כוסות אלכסנדריים", הכפתורים- "כמין תפוחי הכרתיים", והפרחים- " כמין פרחי העמודין", היינו קישוטי הפרחים שבכותרות עמודים. בסיס המנורה ("ירך" במקרא) נקרא "רגלים", פרח למקום אחד ששם הוא נקרא "בסיס" (משניות כלים יא, ז) ואמנם בכל מקום שמופיע דיוקן המנורה היא ניצבת על שלושה רגלים (פרט לקשת טיטוס). גובה מנורת המשכן היה שמונה עשר טפחים, הרגלים והפרח- שלושה טפחים. מנורת המקדש הייתה גבוהה יותר, שכן עלו אליה בכבש מיוחד (משניות תמיד ג, ט: ספרי בהעלותך, ס)

בבוקר היה הכוהן מדשן ומיטיב את הנרות, מלבד שני הנרות המזרחיים, שהיה מוצאם דולקים. לפי מקורות אחרים היה "הנר המערבי" דולק כל הזמן, וממנו היה מדליק את יתר הנרות בין הערביים.

לא ברור איזהו "הנר המערבי": יש אומרים שהוא השני ממזרח ויש אומרים שהוא האמצעי (רש"י לשבת כב, ע"ב, ולמנחות צח, ע"ב; רמב"ם, הלכות בית הבחירה, ג, ח). אם ככה "הנר המערבי" נתפרש הדבר כסימן רע (יומא לט, ע"ב).

הנרות היו מצדדים כלפי הנר האמצעי וזה פנה אל עבר קודש הקודשים.

חז"ל נחלקו על צורתן ועל סדר הצבתן של עשר המנורות שעשה שלמה, ואם שימשו להדלקה (ירושלמי, שקלים, ו, ג).

על כל פנים מנורת משה שימשה בבית ראשון (תוספתא סוטה, יג, א) שנגנזה, בעוד שמנורות שלמה נלקחו לבבל.

מנורת החשמונאים מתחילה "שיפודין של ברזל היו וחיפום בעץ, העשירו- עשאום של כסף; חזרו והעשירו- עשאום של זהב"

(בבלי בבבא מציעא, נ"ב.)

המנורה כסמל

הנביא זכריה ראה בחזונו: "רִאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כְּלָה וְגִלָּה עַל-רֹאשָׁהּ, וּשְׁבַעַה נִרְתִּיָּה עָלֶיהָ--שְׁבַעַה וּשְׁבַעַה מוֹצֵקוֹת, לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל-רֹאשָׁהּ. ג' וּשְׁנַיִם זֵיתִים, עָלֶיהָ: אֶחָד מִיְמִין הַגִּלָּה, וְאֶחָד עַל-שְׂמאלָהּ. ד' וָאֶעֱן, וָאָמַר, אֵל-הַמֶּלֶאךָ הַדֹּבֵר בִּי, לֵאמֹר: מַה-אֵלֶּה, אֲדֹנִי. ה' וַיַּעַן הַמֶּלֶאךָ הַדֹּבֵר בִּי, וַיֹּאמֶר אֵלַי, הֲלוֹא יָדַעְתָּ, מַה-הֵמָּה אֵלֶּה; וָאָמַר, לֹא אֲדֹנִי. ו' וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי, לֵאמֹר, זֶה דָּבָר-יְהוָה, אֵל-זִרְבָּבֶל לֵאמֹר: לֹא בְחֵיל, וְלֹא בְכַח--כִּי אִם-בְּרוּחִי, אֲמַר יְהוָה עֲבָאוֹת. ז' מִי-אֵתָּה הֵר-הַגָּדוֹל לִפְנֵי זִרְבָּבֶל, לְמִישֹׁר; וְהוֹצִיא, אֶת-הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה--תִּשְׁאוֹת, חֹן חֵן לָהּ. ח' וַיְהִי דְבַר-יְהוָה, אֵלַי לֵאמֹר. ט' יְדֵי זִרְבָּבֶל, יִסְדּוּ הַבַּיִת הַזֶּה--וַיְדִיּוּ תְּבַעְעֵנָה; וַיִּדְעַתָּ, כִּי-יְהוָה עֲבָאוֹת שִׁלַּחְנִי אֲלֵיכֶם. י' כִּי מִי בֹז, לַיּוֹם קִטְנוֹת, וְשִׁמְחוּ וּרְאוּ אֶת-הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זִרְבָּבֶל, שְׁבַעַה-אֵלֶּה; עֵינֵי יְהוָה, הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל-הָאָרֶץ. י"א וָאֶעֱן, וָאָמַר אֵלָיו: מַה-שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה, עַל-יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל-שְׂמאלָהּ. י"ב וָאֶעֱן שְׁנִית, וָאָמַר אֵלָיו: מַה-שְּׁתֵּי שִׁבְלֵי הַזֵּיתִים, אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי עֲנֻתוֹת הַזָּהָב, הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם, הַזָּהָב. י"ג וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר, הֲלוֹא יָדַעְתָּ מַה-אֵלֶּה; וָאָמַר, לֹא אֲדֹנִי. י"ד וַיֹּאמֶר, אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי-הַיְצָהָר, הָעֲמִידִים, עַל-אֲדוֹן כָּל-הָאָרֶץ". (זכריה ד, ב-יד)

המנורה מסמלת את גאולת ישראל לעתיד לבוא, ועצי הזית מסמלים את שני בני היצהר,

המנורה תופסת מקום מרכזי ברוב בתי הכנסת בארץ ישראל ובחוץ לארץ, אם ברצפות הפסיפס או על ה
או כותרות העמודים, בקברים יהודיים החל בבית שערים ועד הקטקומבות ברומא, וכן על כלי זכוכית ו
נרות יהודיים. היא מופיעה בדרך כלל לצד שופר, לולב, אתרוג ומחתה, ולפעמים גם כד שמן. בתיאורי
ניכרת התפתחות מסויימת. מהמאה הראשונה לפסה"נ ועד למאה הראשונה לסה"נ הקנים הם עגולים
ומדורגים, ולאדן על פי רוב צורת קלשון (חצובה?) או תיבה. מסוף המאה השנייה ועד אמצע המאה הרב
לסה"נ נוספים הסמלים האחרים, והמנורה עצמה שומרת על צורתה. מן המחצית השנייה של המאה הר
עד למחצית הראשונה של המאה החמישית מופיע טיפוס חדש של מנורה, שבראש קניה לוח אופקי, המ
להצבת הנרות. טיפוס זה היה מקובל עד המאה השביעית, אולם במקום נרות החרס או המתכת, המצוייר
הקו האופקי, מופיעות כוסות זכוכית ובהן פתילים דולקים. בראשית ימי הביניים תפסו לוחות הברית את
המנורה כסמל יהודי, ואח"כ (החל מהמאה ה-19) מגן דוד.

*c pendant with menorah.
Provenance unknown*

*Amuletic pendant with menorah.
Provenance unknown*

*Plaque with menorah.
Rome*

relief , Corinth ,5th century

A Jewish tombstone from the Roman Empire
with Greek writing and menorahs,
Vatican Museum, Rome

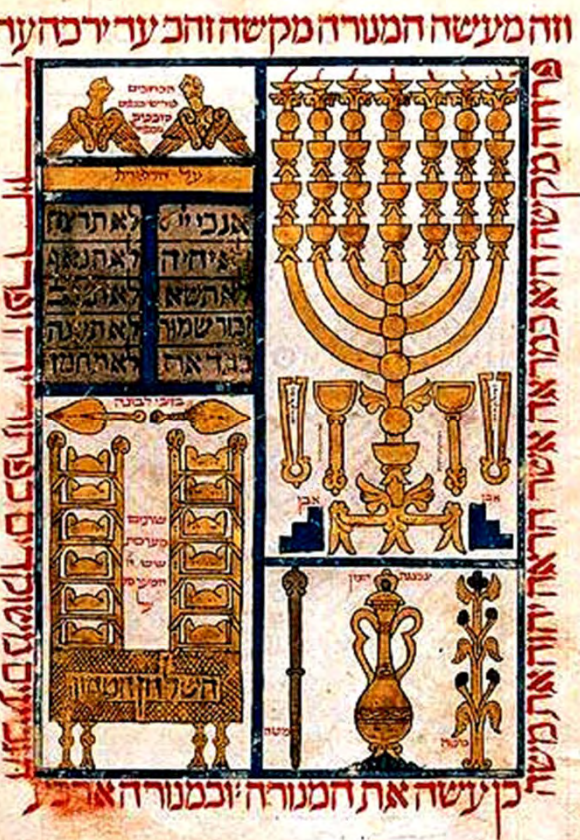
המנורה באמנות היהודית

באלף השנים האחרונות מופיעה המנורה ברציפות בארצות הים התיכון ובאירופה, והחל מהמאה ה-9 בכל ארצות תבל, כציור, רישום גראפי, תבליט, או בצורה תלת ממדית. בכתבי יד מופיעות מנורות מיי הביניים ועד להופעת הדפוס, ברוב החומשים והמחזורים המעוטרים בספרד, צרפת, איטליה ואשכנז. המנורה הקדומה ביותר מצויירת בעלה זהב על קלף בכתב יד של חומש (מפוסטט?) מ-929 (לניגוד (התמונה הובאה בתחילת המצגת).

מנורה בסיגנון רומאני (בין כלי המשכן), כנראה בעת
1272 (פארמה) ובחומש מפרפיניאן 1299 (בפאריס)

[illegible]

[Faint handwritten text, likely bleed-through from the reverse side.]

755

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַר אֶת אֲנָשֵׁינוּ וְיִשְׁמַר אֶת אֲנָשֵׁינוּ וְיִשְׁמַר אֶת אֲנָשֵׁינוּ

יחזיקו ימי ששורב וצמית חסד ורחם ויוני הרעים ויש רמיה פלגיה סככים נענניהם עשר
הפחדת וענה אל אל ואלו הלא הכנה היי כפי הרמיה כי הרעים פשיים כנסה אל

במיקרוגראפיה צוירה המנורה בכתבי יד אשכנזיים וספרדיים

זאת צורת המנורה שהחזק

מזרח

אושפצין (אושוויץ), פולין, 1891
אוסף ר' שמואל זילביגר, בני ברק

מזרח זה מחולק לשני חלקים בלתי שווים, במעין קשת. בחלק התחתון של המגזרת מצויה מנורה, שעליה תלויים אשכולות ענבים וציפורים מנקרות בהם. בפינות דמויות של נמרים בצל דקלים. דמות הנמר, שהופעתו במגזרות נדירה יחסית, מרמז אף הוא כמו הנשר, הצבי והאריה, לפסוק מפרקי אבות: הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים".

לוחות הברית שבחלק העליון נתמכים על ידי אריות נושאי כתר. ממעל נשר דו ראשי ובצדדיו צבאים

בפינות הפנימיות העליונות מצוי דגם כוכבים, האופייני לתמונות תחרה (שפיצנבילדר) מן המאה ה-18, שנעשו בגרמניה ובאוסטריה. מעניין שמוטיב זה התגלגל למגזרת

האיסור לעשות מנורת קנים מחוץ למקדש:

"ומי שרי והכתיב (שמות כ) לא תעשון אתי לא תעשון
כדמות שמיים אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמיין
שאפשר לעשות כמותן כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית
היכל אכסדרה תבנית אולם חצר כנגד עזרה שלחן כנגד
שלחן מנורה כנגד מנורה אבל עושה של חמשה ושל ששה
ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה אפי' של שאר מיני
מתכות" (בבלי, ראש השנה, כד, ע"א)

נשמר ברוב הקהילות זמן רב, אולם מהמאה ה-16
ניצבות מנורות של שבעה קנים, מכסף ומברונזה
בבתי כנסת באיטליה (אורבינו) ובפולין (לובלין).
התפתח גם נוסח מנורה של שמונה קנים וזרוע
קדמית גדולת מימדים ומונומנטאלית בעיצובה,
עשויה מברונזה או יצוקה מפליז, דומה למנורת
שבעת הקנים. המנורות הראשונות הן בסיגנון
הרנסאנס, אך רובן בסיגנון הבארוק. מנורות כאלה
ניצבו בכל בית כנסת אשכנזי גדול. נתפרסמו אלה
שבוורמס, ב"אלטנוישול" בפראג, בקרקוב, בבית
הכנסת נחמוביץ' שבלבוב, בבית הכנסת הגדול
בוילנה ועוד.

מהמאה ה-17 מוצאים במזרח אירופה ובאיטליה צורות רבות של המנורה: על דלתות ארון קודש מזה מקרקוב (1605, במוזיאון ישראל) ובמערכת ציורי הקיר בבית הכנסת שביאבלונוב (1707) מעוצבת המנורה מאותיות פרק סז בתהלים.

דלתות ארון קודש מזה מקרקוב (1605, מוזיאון

מנורות מופיעות רקומות בפרוכות

מנורות מצויירות על קמיעות יהודיות מפרס ועד למגרב, רובן מהמאה ה-18, באמנות העממית במזרח אירופה, במאות ה-18-19, בלוחות של מזרח, "שוייתי", ספירת העומר, אושפיזין לסוכה וכיוצא בזה. מנורות מצויות גם על גבי מצבות פורטוגאליות וספרדיות בהולנד ובאיטליה, ובמאה ה-19 גם על גבי מצבות במזרח אירופה.

קמע מעוטר בברכת-הכהנים ובמנורת שבעה קנאי
רומא, איטליה
1750-1716

קמע "שוייתי" מעוטר במנורת המקדש ומזמור ס"ז בתהלים
פרס
המאה ה-18
הפריטים מאוסף שטיגליץ, מוזיאון ישראל ירושלים

לוח מזרח – מגזרת נייר פולין המאה ה- 19
אוסף מוזיאון ישראל בירושלים.
יוצרי מגזרות הנייר היו בדרך כלל גברים בחורי
ישיבות.

במרכז המגזרת הייתה מנורה והמילה: "מזרח"
באירופה נהגו לצבוע את מגזרות הנייר ולקשט
אותן ברעלי חייח כריח

שושנתה- רייזעלע
קישוט לחג השבועות.

Unknown artist, Napoleon grants freedom to the Jews, 1806

עם ההתעוררות הלאומית החל טיפוח המנורה בחפצי אמנות, בייחוד בבית הספר ובבית הנכות בצלא שעל מוסדותיו התנוססה מנורה יותר מיובל שנים. אמנים יהודיים החלו לשלבה כמוטיב ביצירותיהם. בוריס שץ בתבליטיו ("הרצל", 1903 ; "מתי קץ הפלאות", 1917) א.מ. ליליין בעיטוריו לספרים, בחלונות צבעוניים . בתפוצות שילב שאול רסקין את המנורה בעיטורים לספר זכריה. ארתור שיק במיניאטורות רבות ובהגדה של פסח. מאנה כץ בציור פנים של בית כנסת , בן שאן בשער הגדה של פסח. גם שאג הירבה בכך, בין היתר בחלון שבט אשר שבבית הכנסת בהדסה עין כרם וכן בפסיפסים ובשטיח קיר בכנסת. מפסלי יש להזכיר את בתיה לישנסקי: מנורת העץ 1938 עמדה בעבר בארמון חבר הלאומים בז'נווה, והמנורה במועדון "מנורה" בירושלים. מנורה בתשמישי קדושה מכסף של הצורף איליא שור, מנורת ברונה של בנו אלקן, "מנורת המקדש" בכנסיית וסטמינסטר שבלונדון, והמנורה הגדולה ליד הכנסת בירושלים. דוד פלומבו יצר שורה של מנורות בלתי שיגרתיות ובעלות הופעה מונומנטאלית מברזל מחושל. 1957

בוריס שץ

קרמיקת בצלאל

מועמית, שחוקה ומוחלדת על שער ברומא חיכית,
אלפיים שנה כה בודדת, צִעֲרַת המנורה, לא כבית.

...

אזי, היו ימי סבל וזעזוע, בער התבוסס ישראל,
אבלה את בכית על השער, הנה חננך שוב האל.
הנה שוב את גאה מתנוססת שוב בירושלים העיר,
את לבב שליחי העם שבכנסת, שלהבת קודשך שוב
תאיר.

...

היכרנוך על שבעת אור קנייך, זו את שהארת
במקדש,
עֲטֶרנוך בזרי עלי-זית, שִׁמְנֶם בכִּי יְדִלִיק אור חדש

שלמה סקולסקי

מנורת הכנסת- אנדרטת ברונזה הניצבת מול משכן
הכנסת בירושלים. את המנורה העניקו אנשים שונים ובהם

מקורות:

<http://www.jewishgiftplace.com/Ancient-Menorahs.html>

http://cja.huji.ac.il/Ritual_Objects/India/Parokhet

<http://britishlibrary//hebrew-illuminated-manuscripts>

<http://papercuts.jasmine.org.il/?lang=he>

<http://he.wikipedia.org/Menorah>

<http://he.wikipedia.org/Emblem of Israel>

שלום לך,
אני מזמין אותך לבקר באתר המצגות שלי
ולהנות ממצגות נוספות
להתראות, אסף פלר

<http://assaffeller.com>

